Keszler Borbála – Lengyel Klára

Magyar grammatikai gyakorlókönyv

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Felsőoktatási tankönyv

Bírálta
HAADER LEA

© Keszler Borbála, Lengyel Klára, Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt.,
Budapest, 2009

ISBN 978-963-19-6259-8

Minden jog fenntartva. A mű egészének vagy bármely részének mechanikus, illetve elektronikus másolása, sokszorosítása, valamint információszolgáltató rendszerben való tárolása és továbbítása a Kiadó előzetes írásbeli engedélyéhez kötött

TARTALOM

Előszó 7
Nyelvi szintek (9–12.) 9
Szóalaktan (13–75.) 14
Szófajtan (76–290.) 43
Szóalkotástan (291–346.) 125
Szószerkezettan (347–403.) 147
Mondattan (404–822.) 179
Az egyszerű mondat (404–615.) 179
Az összetett mondat (616–822.) 284
Fogalommeghatározások, rendszerezések 383
Grammatikai rendszerezések 383
Alapfogalmak, nyelvtani kategóriák 385

Megoldások 391
Nyelvi szintek 393
Szóalaktan 395
Szófajtan 409
Szóalkotástan 433
Szószerkezettan 444
Mondattan 459

ELŐSZÓ

A leíró nyelvtani ismeretek elsajátítása hosszú időt és rendszeres gyakorlást igénylő feladat. A szerzők tapasztalatai szerint a mai magyar oktatási rendszer sokfélesége nem feltétlenül biztosít kellő keretet, időt és módot a nyelvi elemzések gyakorlására, az ellenőrzésre és az önellenőrzésre.

Gyakorlókönyvünket hallgatóink igényei alapján készítettük el. Segítségével kiegészíthetik az előadásokon és a szemináriumokon megszerzett ismereteiket, a megoldások használatával önállóan is előrehaladhatnak az egyetemi, főiskolai tananyag elsajátításában. A könyv feladatsorai két egyetemi kurzus (szófaj- és alaktan, szerkezet- és mondattan) elemzési anyagát tartalmazzák rendszeres és következetes sorrendben. A gyakorlatok mindegyikéhez megoldókulcs tartozik.

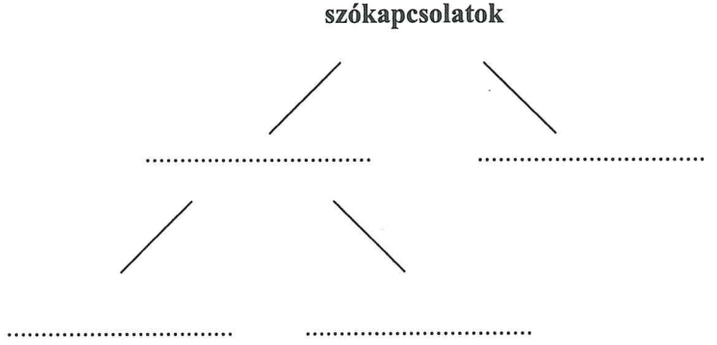
Könyvünk elméleti alapja és háttere az első ízben 2000-ben megjelent Magyar grammatika (szerkesztette: Keszler Borbála, Nemzeti Tankönyvkiadó), melynek 5., megújított változatát 2006-ban tettük közzé, valamint a Kis magyar grammatika (Keszler Borbála–Lengyel Klára, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003). Tartalma egyrészt a korábbi, jól bevált egyetemi feladatgyűjtemények gyakorlataiból származik (Mai magyar nyelvi gyakorlatok I., szerkesztette: Keszler Borbála, Tankönyvkiadó, 1992; Mai magyar nyelvi gyakorlatok, szerkesztette: K. Balogh Judit, Universitas Kiadó, 1998), másrészt az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének oktatói által készített feladatsorokból vannak kiválogatva.

NYELVI SZINTEK

1. Sorolja fel a nyelvi szinteket a legkisebbtől kezdve a legnagyobbig! Írjon mindegyik nyelvi szinthez két-két példát is!

1. ....., pl.: .....
2. ....., pl.: .....
3. ....., pl.: .....
4. ....., pl.: .....
5. ....., pl.: .....

2. Helyezze el a következő sematikus ábrában a szókapcsolatok különféle fajtáit! Az altípusokat nem szükséges felsorolni.

3. Sorolja fel a morfológiai természetű szószerkezet és a szintaktikai szószerkezet jellemző sajátosságait!

A morfológiai szerkezet:

.....
.....
.....

A szintaktikai szerkezet:

.....
.....
.....

4. Sorolja fel a morfológiai természetű szerkezetben szereplő viszonyszókat, és írjon mindegyikhez egy-egy példát úgy, hogy a viszonyszót aláhúzza a vele alkotott morfológiai természetű szerkezetben!

.....
.....
.....

5. Írja be a toldalékmorféma szerepű szófajokat a táblázat első oszlopába, majd írjon példát rájuk a megfelelő rubrikába!

Szófajok	Képzőszerű	Jelszerű	Ragszerű

6. Írja ki a következő szócsoportok közül a morfológiai típusúakat (az álszintagmákat)!

három-három, néhány nap, az óra, anyja lánya, három után, ette volna, kedves gyermek, kedves volt, zárva van, megy el

....
....

7. Az alábbi szócsoportok közül írja ki és jellemezze a valódi szintagmákat!

nyolc és fél; sokkal több; a bárány; volt merszem; kicsi, de erős; bárcsak láthatná; csúszik-mászik; ott volt

.....
.....
.....
.....
.....

8. Húzza alá azokat a szókapcsolatokat, melyek nem szószerkezetek!

szomorú volt, a futó, hol van, nem én, e fiú, vacsora után, bízni kell, nyitva van, bátrabb lett volna, Márton is, kevesen vagytok, el fogja felejteni, csak az enyém, Jóska szerényebb

9. Írja ki az alábbi szókapcsolatok közül a valódi szintagmákat, s állapítsa meg róluk, hogy milyen fajtájúak! (Csak a fő kategóriákat állapítsa meg! Az alárendelők esetében az alaptag szófaját és a bővítmény fő mondatrészszerepét, a mellérendelők esetében a fő csoportokat: kapcsolatos, ellentétes, választó, magyarázó, következtető.)

a) partra érés; rajtam kívül; félig kész; el fogok menni; nem látott; te sem tudtad volna; benneteket is; katona volt; jogellenes, tehát büntetendő

.....
.....
.....

b) szorgalmas marad, alig elégséges, nyitva van, a könyv alatt, el ne felejtse, nem megy el, Péter is

.....
.....

c) földre szállás; hitszegő volt; kedves, tehát megnyerő; kissé felszínes; meg fogom venni; mi sem tudtuk volna; nem kértek; rajtam kívül; tőletek is

.....
.....
.....

d) utasítás szerint; se jó, se rossz; a szekrény; elkaphatott volna; két kötet; meg is tette; egészen egyedül; dolgozni, azaz tanulni

.....
.....
.....

e) pénz nélkül; ő vagy én; a tábla; nem fogta meg; három fiú; nem lehetett volna fekete; kenyeret keresve; munkát, kenyeret

.....
.....
.....

f) künn a tengeren; búsabb nem lehet; hamar elmúló; pénzt keresni; én vagy te; barátom révén

.....
.....
.....
.....

g) előadás után; pesti utca; látott volna; Panni tanul; nem ma; diák lesz; olvasni akarván; nem csap be; Jóska és Péter; gyorsan tanul

.....
.....
.....
.....

10. Gyűjtse ki az alábbi versrészletekből az álszintagmákat (morfológiai típusú szószerkezeteket)!

a) Erdő nincsen zöld ág nélkül,
Az én szívem bánat nélkül,
Akármerre vessem fejem,
Mindenütt búval kell élnem.

Olyan bú van a szívemben,
Kétrét hajlott az egeken,
Ha még egy rét hajlott volna,
Szívem kettéhasadt volna.

1. ....., 2. .....
3. ....., 4. .....

b) Szép a világja a magyarnak:
Mostan negyvennyolcat írnak.
Magam is el fogok menni,
Nyalka honvéd fogok lenni.

Megálljuk mi a helyünket,
Nem hagyjuk el vezérünket.
Ott láttuk a Tisza partján:
Futamodott a szervián.

1. ....., 2. .....
3. ....., 4. .....
5. .....

c) És addig? addig nincs megnyugvás,
Addig folyvást küszködni kell. –
Talán az élet, munkáinkért,
Nem fog fizetni semmivel,
De a halál majd szemeinket
Szelíd, lágy csókkal zárja be,
S virágkötéllel, selyempárnán
Bocsát le a föld mélyibe.

1. ....., 2. .....
3. .....

11. Írjon két példát a morfológiai típusú szerkezetek (álszintagmák) mellérendelő viszonyára! Az első példában halmozza a tartalmas szavakat, a másodikban a viszonyszókat!

a) .....
b) .....

12. Állapítsa meg, hány szóelőfordulás, hány szóalak és hány szótári szó van a következő versrészletben!

Ott kevélykedj bíboroddal
Ékesebb bíborja közt!
Ott kevélykedj illatoddal
Kedvesebb illatja közt!

A szóelőfordulások száma: .....; a szóalakok száma: .....; a szótári szavak száma: .....

SZÓALAKTAN

13. Foglalja össze az alábbi, kitöltetlen ábra alapján a morfémák jelentésével kapcsolatos tudnivalókat!

	vagy	jelentésűek
a tőmorfémák	vagy	jelentésűek
	vagy	jelentésűek
az affixumok	.....	jelentésűek

14. *a)* Bontsa szóelemekre a *csillog* szóalakot!
b) Bizonyítsa disztribúciós elemzéssel elképzelésének helyességét!

a) .....
b) .....

15. Az aláhúzott szóalakokban függőleges vonalakkal határolja el egymástól a morfémákat, és föléjük írt betűkkel minősítse őket (tő = T; képző = K; jel = J; rag = R)!

a) Ha kinyitjátok az olvasóterem ablakait, megfázhattok. Várjátok meg Kovácsékat! Higgyed el a szavaimat! Hagyjad pihenni a vándort! Told a polc szélére a gyerek könyvét!

b) Háromszor is megtehettem volna. Hagyjad olvasni a testvéredet! Egyed meg a vacsorádat! Nézd meg a gyerek füzeteit! Elkedvetlenítette a sikertelenség.

c) Egy színművész órái címmel szombat délután a filmszínházban kiállítás nyílt Őze Lajos emlékére, születésének 50. évfordulója alkalmából.

16. Szegmentálja az alábbi szavakat a minta szerint!

T T K K K R
szempillantásnyit = szem|pill|ant|ás|nyi|t

a)

borotválkozik	engedelmeskedik
műtsd	határozottan
gyöngyödet	kezeidre
túlnépesedését	ítélőképességének
olvassad	megtiszteltetésnek
körbevegyék	fogadalmunkat
áthidalhatatlan	pusztulása
visszafordíthatatlanná	feddhetetlenség
ehető	legrosszabbjaitól
érzékeny	hívásvárakoztatás

b)

legpiszkosabbakat	vigyed
kockánként	megrázkódtatások
tiszteletlen	gyakorlatiasságot
istenfélő	többedmagával
elgondolkozva	számítgatásának
edd	megvacsoráztunk
hiszékenységükben	hatalmában
ösztöndíjasoké	mindannyiszor
aprítanom	kereskedőinek

c)

legszebbik	ismerősöm
pillantását	apámé
megváltó	hárman

kivetnivalót
szónoklatban
kedvezményesen
kórházigazgatója
gondjaikra
higgyed

egyezményesen
feltűnően
örökbefogadás
padjaitok
nézd

d)

tedd
nevelőidre
kiszőkítettétek
megkisebbítetteket
meglepetésemre
legmesszemenőbb
megilletődött
ínyencségekkel
becsületesség
gondjaidat

másodszorra
veteményeiért
eltévedtem
jöjjön
tisztogatástól
szidd
számítógépére
álmomat
hajóik

e)

pelyhesedni
helyrehozzák
kisebbíthetnének
venni
erősödjék
szüleiméktől
szándékosan
legerősebbeket
felszólalásával
egyétek

innám
továbbíthatjuk
alkalmazottakhoz
szomszédék
megrágalmazott
önbecsülésemet
házukról
bátorítóan
művészbejárónál

f)

jóindulatú
előrevágódott
megvalósíthatóságáról
mosogattam
szállodáik
házmestereké
teendőkkel

igyátok
észrevették
véleménynyilvánítás
megnagyobbíthatnád
frissességnek
mindenekelőtt
fogócskázik

kisbefektetőik
szélére
jogfolytonosságait

legaprólékosabban
adhatnának
megismertessen

g)

tekintettel
felelőseimtől
elégedetlenül
nehezményezték
megdermeszt
felszámíttattátok
egyszersmind
edzd
menne
menni

eredményeképpen
hagyd
jelentéstapadás
építtet
megmelegedhetnétek
hatszorosára
félretehetnének
igazgatóság
nagyobbodhatnának
ablakaimban

h)

elmondhatatlanul
haditudósítónk
mellhártyagyulladás
megszülettem
társadalombiztosítás
kirakataik
megmérettetett
fölényeskedően
mondd
végezetül

nagyobbacskákat
megfagyhattok
egyedüllét
töltőtollamat
rettentően
elérzékenyüléssel
hullámverésen
vállrezdüléseiből
mindenkiről
hujjogató

i)

játssz
hátráltat
kigombolva
ennivalónak
ételeiteket
lázongásra
többszörösének
összeismerkedhetnénk
teljesítményeinek

hívatlanul
főhadiszállásra
dühkitörések
hátralevő
javításaimmal
szobácskát
barátaimnak
hosszabbítjátok
kiegészített

17. Szerkesszen szóalakokat a következő képletek alapján!

a) T + R + T + R .....
b) J + T + K + J .....
c) T + J + T + K .....
d) T + T + T + R .....
e) T + T + K + K .....
f) J + T + J + R .....
g) T + T + T + K .....
h) T + K + T + K .....
i) J + T + J + J .....
j) T + T + K + R .....
k) T + R + T + K .....
l) T + T + J + J .....
m) J + T + J + R .....
n) T + T + T + R .....
p) T + J + K + J .....

18. Írjon három különböző szófajú szót, melyeknek morfémaszerkezete a következő:

T + K + K + J + R

a) ....., szófaja: .....
b) ....., szófaja: .....
c) ....., szófaja: .....

19. Írjon három különböző szófajú szót, melynek a morfémaszerkezete a következő:

T + T + J + R

a) ....., szófaja: .....
b) ....., szófaja: .....
c) ....., szófaja: .....

20. Válassza ki a felsorolt szavak közül azokat, amelyeket az elemszilárdulás miatt nem lehet szegmentálni!

pénzügyileg, tényleg, házikó, találka, haddelhadd, úrhatnám, válogasson, tanyasi, nyilván, tönkremegy, futólag, karosszékből, hátranéz

1. ....., szófaja: .....
2. ....., szófaja: .....
3. ....., szófaja: .....
4. ....., szófaja: .....
5. ....., szófaja: .....
6. ....., szófaja: .....

21. Milyen tőtípusba tartoznak a következő szavak? Adja meg a tőváltozatokat is egy-egy példával, aláhúzva a szóalakban a tövet! Minta: *<u>választ</u>: szt* és *sz* változatú ige; tőváltozatai: *<u>választ</u>-ok, <u>válasz</u>-szatok.*

a)
üveg: .....
fodor: .....
híd: .....
falu: .....
fűz (főnév): .....
ajtó: .....
alma: .....
három: .....
gyanakodik: .....
lélek: .....

b)
sólyom: .....
asztal: .....
tehén: .....
tó: .....
velő: .....
daru (madár): .....
alszik: .....
pehely: .....
ugat: .....
megy: .....

c)
duzzaszt: .....
ugrik: .....
nyugszik: .....
véső: .....
erdő: .....
madár: .....
tűz: .....
szép: .....
körte: .....

d)
kotor: .....
fő (ige): .....
bő: .....
támad: .....
lila: .....
születik: .....
szörnyű: .....
cselekszik: .....
kút: .....
anya: .....

e)
borjú: .....
fájdalom: .....
mező: .....
nyár: .....
igyekszik: .....
háló: .....
barna: .....
öregedik: .....
iszik: .....
fest: .....

f)
kályha: .....
fekszik: .....

alkot: .....
szó: .....
van: .....
tetű: .....
boldogít: .....
gyapjú: .....
forraszt: .....
kacsa: .....

g)
tüdő: .....
víz: .....
bitorol: .....
vese: .....
tő: .....
törekszik: .....
odú: .....
lassú: .....
hajlik: .....
mű (főnév): .....

h)
cső: .....
remél: .....
rúd: .....
ifjú: .....
hó: .....
gyökér: .....
vágtat: .....
jön: .....
söpör: .....
vitorla: .....

i)
erő: .....
kehely: .....
ereklye: .....
eszik: .....

burok: .....
szándékozik: .....
nő: .....
melegedik: .....
gubbaszt: .....
kosár: .....

j)
hisz: .....
első: .....
kígyó: .....
epe: .....
marok: .....
hosszú: .....
kő: .....
renget: .....
emlékszik: .....
drága: .....

k)
lesz: .....
foszt: .....
ló: .....
sodor: .....
fiú: .....
külső (főnév): .....
virágzik: .....
parázs: .....
fut: .....
teher: .....

l)
fű: .....
sajtó: .....
visz: .....
haragszik: .....
béke: .....
varjú: .....

átok: .....
kötél: .....
találgat: .....
idő: .....

m)
kanál: .....
dörög: .....
nevet: .....
tesz: .....
ernyő: .....
mese: .....
veszekszik: .....
sző: .....
szamár: .....
mosakszik: .....

22. Állapítsa meg, hogy mi a *mozog* ige töve! Hogyan nevezzük azt az elemzési módszert, amellyel az efféle tövek leíró szempontból kimutathatók?

23. Írja le az alábbi szóalakok relatív és abszolút töveit!
a) hatalmasakat: .....
b) aggályoskodván: .....
c) nyugtalanságára: .....

24. Fűzze az *asztal-*, *szekrény-*, *tükör-* szótőhöz
a) ugyanazt az egyalakú toldalékot,
b) ugyanazon kétalakú toldaléknak a megfelelő változatát,
c) ugyanazon háromalakú toldaléknak a megfelelő változatát!

asztal: a).....; b).....; c).....
szekrény: a).....; b).....; c).....
tükör: a).....; b).....; c).....

25. Keresse meg és húzza alá a szótövet az alábbi szóalakokban!

eszeget	hisz	tétlen	vevő	ittál
lévén	leendő	higgye	vehet	tégy

26. Igazolja három-három szóalakkal, hogy az alábbi szavak mindegyikének három tőváltozata van! Mindegyik szóalakban húzza alá a szótövet!

a) erdő: 1.....; 2.....; 3.....
b) fekete: 1.....; 2.....; 3.....
c) három: 1.....; 2.....; 3.....
d) igyekszik: 1.....; 2.....; 3.....

27. Jelölje X-szel a megfelelő rovat(ok)ban azokat a tulajdonságokat, amelyek a felsorolt szavak különféle tőváltozataira jellemzőek! (A tövek időtartam-váltakoztatását a szótári tőhöz viszonyítjuk, pl. *hisz-/hí-:* tőbelseji időtartam-váltakoztatás.)

	apa	**fiú**	**hó**	**tő**	**tesz**	**jön**
a tővégi időtartam váltakoztatása						
a tőbelseji időtartam váltakoztatása						
a hangszín váltakoztatása						
a tőbelseji magánhangzó hiánya						
a véghangzó hiánya						
v-s változat						
sz-es változat						
gy-s változat						
d-s változat						
n-es változat						

28. A) Alkossa meg a következő szóalakokat, és írja őket a táblázatba, a megfelelő számjegyek mellé!

1. a *tesz* ige határozói igeneve;
2. a *ró* ige kijelentő módú, jelen idejű, egyes szám 3. személyű, tárgyas ragozású alakja;

3. a *megy* ige folyamatos történésű melléknévi igeneve;
4. a *hisz* ige felszólító módú, többes szám 1. személyű, alanyi ragozású alakja;
5. a *vesz* ige feltételes módú, jelen idejű, egyes szám 2. személyű, tárgyas ragozású alakja;
6. az *alszik* igéből képzett deverbális főnév (nomen actionis);
7. a *van* ige kijelentő módú, jelen idejű, többes szám 2. személyű alakja;
8. az *eszik* ige gyakorító képzős származéka.

B) Ezután jelezze + jellel a megfelelő rovatban azt a tőváltozatot, amelyik az így létrehozott szóalakban jelentkezik!

	Rövid magánhangzóra végződő tő	**Hosszú magánhangzóra végződő tő**	***sz*-es tő**	***v*-s tő**	***n*-es tő**	***gy*-s tő**
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						

29. Írja le a *fürdik, hajlik, omlik* ige szótári és nem szótári tövét!

a) szótári tövek: .....
b) nem szótári tövek: .....

30. A) Írja le a *lenne, lenni* és a *menne, menni* szóalakokat úgy, hogy tegyen kötőjelet a morfémák közé!

lenne, lenni: .....
menne, menni: .....

B) Az igének melyik tőváltozatához járul a feltételes mód jele és a főnévi igenév képzője

a) a *lesz* ige esetében? .....
b) a *megy* ige esetében? .....

31. A *lélek* és a *három* két tőtípus tulajdonságait egyesíti magában.

a) Az egyik tőtípus neve: .....

b) A másik tőtípus neve: .....

c) A két tőtípus egyikétől mégis eltérnek valamiben. Miben?

32. Szerkessze meg a következő szóalakokat, és írja be őket a táblázatba a megfelelő sorszámok mellé!

1. a *ló* főnévből képzett, foglalkozást jelentő köznév;
2. a *három* tőszámnévből képzett sorszámnév;
3. a *lélek* főnév E/3-as birtokos személyjeles alakja;
4. a *fenyő* főnévből képzett gyűjtőnév;
5. a *szürke* melléknévből képzett 'valamilyenné válik' jelentésű ige;
6. a *tíz* számnév többes számú alakja;
7. a *víz* főnévből *-i* képzővel alkotott melléknév;
8. a *víz* főnévből *-ű* képzővel alkotott melléknév;
9. a *hó* főnévből képzett (bármilyen) melléknév.

Ezután tüntesse fel a táblázat megfelelő (esetleg több) rovatába tett X jellel az egyes szóalakokban jelentkező tőváltozatot!

Szóalakok	Tőváltozatok				
	a tő	hangzóhiányos és véghangzó-hiányos vált.	a magánhangzó		*v*-s tő
			hangszínét váltakoztató	időtartamát váltakoztató	
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					
9.					

33. *a)* Mit tekintünk valamely morféma alternánsának?

b) Mutassa be a főnévi igenév példáján, hogy e toldalékmorfémának is vannak alakváltozatai! (A főnévi igenév minden alakváltozatát sorolja fel!)

a) .....

.....

b) -ni, ...

.....

34. Írjon egy-egy példát az alábbi affixumokra!

a) egyalakú: .....

b) többalakú, eltérés a magánhangzó időtartamában: .....

.....

c) többalakú, eltérés a magánhangzó hangszínében: .....

.....

d) többalakú, eltérés a mássalhangzó időtartamában: .....

.....

e) többalakú, hangzóhiányos változatú: .....

.....

f) többalakú, véghangzóhiányos változatú: .....

.....

35. Foglalja össze a szabad és a kötött morfémákkal kapcsolatos tudnivalókat!

A) A szabad morféma kizárólag ..... morféma lehet.

B) A kötött morféma:

a) ....., vagy

b) ....., vagy

c) ....., vagy

d) .....

36. Hogyan osztályozzuk az affixumokat a tőhöz képest elfoglalt helyük szerint? Ahol lehet, írjon magyar nyelvi példát!

a) .....

b) .....

c) .....

d) .....

37. Nevezze meg a szabad morfémák három típusát, majd mutassa is be mindegyiket egy-egy példával!

a) .....

például: .....

b) .....

például: .....

c) .....

például: .....

38. Csoportosítsa az alábbi szavakat aszerint, hogy tőmorfémájuk *a)* szükségszerűen szabad, *b)* potenciálisan szabad vagy *c)* relatíve szabad tőmorféma!

mutat, kint, sok, persze, alul, tehát, harag, után, igen

a) .....
b) .....
c) .....

39. Karikázza be azoknak a tulajdonságoknak a betűjelét, amelyek a ragmorfémára jellemzőek!

a) Lezárja a szóalakot.
b) Egy szóalakban több is lehet belőle.
c) Állhat utána képző és jel.
d) Állhat előtte képző és jel.
e) Szintaktikai viszonyt jelöl a hierarchiában feljebb álló tag felé.
f) Hiánya miatt nem veszünk fel zéró morfémát.
g) Kötelező elem igénél és főnévnél is.
h) Új szót hoz létre.

40. Mi a zéró morféma nyelvtani jelentése a következő szóalakokban?

a) néztelek: .....
b) vegyétek: .....
c) dobozban: .....
d) moss: .....
e) alkalmas: .....
f) virágok: .....

41. Húzza alá azokat a szóalakokat, melyekben zéró morféma van (zéró morfémák vannak), és írja a szavak mellé, mely grammatikai kategóriákat jelölnek a Ø morfémák!

a) érdekesen: .....
b) érezni fog: .....
c) hanyatt: .....
d) kalapjait: .....
e) rettegésből: .....

f) tulajdonképpen: .....
g) megtörtént: .....
h) hazafelé: .....
i) nőknek: .....

42. Tagolja morfémákra az alábbi szóalakokat a zéró morféma feltüntetésével! Példa: *nézegettem: néz-eget-t-Ø-em*

a) házacskák: .....
b) ablakaiban: .....
c) tükröződő: .....
d) fényességet: .....

43. Válassza ki, és írja le az alábbi szóalakok közül azokat, amelyek a *kő* paradigmájába tartoznak!

kőbe, köve, köveké, kővel, kövére, köves, kövez, kövi, kövön, kövül, kövünk, kőzet

.....

44. Sorolja fel azokat a szófajokat, amelyekhez paradigma tartozik!

a) ..... *e)* .....
b) ..... *f)* .....
c) ..... *g)* .....
d) ..... *h)* .....

45. Sorolja fel, milyen paradigmák tartoznak egy igealakhoz!

a) .....
b) .....
c) .....

46. Mutassa be a főnév ragozási rendszereit a *pecsét* szó felhasználásával!

a) .....-beli paradigma, pl. *pecsét,* .....
b) .....-beli paradigma, pl. *pecsétem,* .....

47. Listázza a névszójeleket, és írjon mindegyikkel egy-egy példát!

1. számjelek:
   a) ....., pl. .....
   b) ....., pl. .....
   c) ....., pl. .....
2. ..... pl. .....
3. ..... pl. .....
4. ..... pl. .....
5. ..... pl. .....

48. Karikázza be azoknak a tulajdonságoknak a betűjelét, amelyek a jelmorfémára jellemzőek!

a) Lezárja a szóalakot.
b) Egy szóalakban több is lehet belőle.
c) Állhat utána képző és jel.
d) Állhat előtte képző és jel.
e) Szintaktikai viszonyt jelöl a hierarchiában feljebb álló tag felé.
f) Hiánya miatt nem veszünk fel zéró morfémát.
g) Kötelező elem igénél és főnévnél is.
h) Új szót hoz létre.
i) Kötelező minden alapszófajú szónál.
j) Állhat utána rag.

49. Karikázza be azoknak az állításoknak a sorszámát, amelyek mind a jel-, mind a ragmorfémára igazak!

1. Több szóosztály töveihez is járulhatnak.
2. Szóalakzáró, más toldalék nem követheti.
3. Nem változtatják meg a szó grammatikai környezetét, azaz nem változtatják meg a szó bővítési lehetőségét.
4. Soha nem kötelező elem, hiánya miatt nem vesszük fel a Ø morfémát.
5. Nem változtatják meg a szó szófaját.
6. A szófaj-kategória minden eleméhez általában hozzátehetők.
7. Nem változtatják meg a szó paradigmatikus értékét, csak ugyanazon a síkon eltolják.
8. Grammatikai jelentést hordoznak.
9. A szemantikai kapcsolat a tő és a szóalak között transzparens, átlátható.
10. Nem részei valamilyen jól szervezett kategóriarendszernek.

50. Sorolja fel, milyen morfémákkal fejezhetjük ki a többes szám kategóriáját! Nevezze meg a morféma típusát, és írjon minden morfématípushoz egy példát is!

.....
.....
.....
.....

51. A különféle toldalékokra jellemző tulajdonságokat adjuk itt kevert sorrendben. Melyek illenek bele a képző definíciójába, melyek a jelébe, melyek a ragéba? (Egy tulajdonság több toldalékra is jellemző lehet.)

a) jel után nem állhat .....
b) rag után nem állhat .....
c) megtűr hasonló típusú toldalékot maga mellett .....
d) nem tűr meg hasonló típusú toldalékot maga mellett .....
e) megengedi a szóalak további szófajváltását .....
f) nem engedi meg a szóalak további szófajváltását.....
g) záró helyzetű a szóalakban .....
h) nem záró helyzetű a szóalakban .....

52. Állapítsa meg, hogy az alábbi állítások közül melyik igaz, és melyik hamis! A hamis állításokat cáfolja meg egy példával vagy rövid magyarázattal! (Az igaz állításokat nem kell magyarázni, csupán példával bemutatni.)
Példa: Egy szóalakban csupán egyetlen képzőmorféma jelenhet meg. – Az állítás hamis, mert pl. *ház-as-ság*.

a) A szótő mindig szabad morféma. – Az állítás ....., mert .....
b) A toldalék mindig kötött morféma. – Az állítás ....., mert .....
c) A magyar toldalékok kizárólag szuffixumok. – Az állítás ....., mert .....
d) A jel megtűr maga mellett jelet. – Az állítás ....., mert .....
e) Csak a névszótövek lehetnek hangzóhiányos változatúak. – Az állítás ....., mert .....

f) Az egyalakú tövek osztálya nyitott osztály. – Az állítás ....., mert .....

g) Jel után soha nem állhat képző. – Az állítás ....., mert .....

h) A főnévi igenév képzője ragszerű. – Az állítás ....., mert .....

i) A birtokos személyjel nem jelöl ki mondatrészszerepet. – Az állítás ....., mert .....

j) A melléknévi alakban nincs kötelező toldalékmorféma. – Az állítás ....., mert .....

53. Bizonyítsa példákkal a következő állításokat!

a) Képző után állhat jel és rag: .....

b) A képző megváltoztathatja a szó jelentését: .....

c) A képző lexikális jelentést is hordozhat: .....

d) Az adott szófaji kategóriának nem minden eleméhez tehető hozzá: .....

e) Több szóosztály töveihez is járulhat: .....

f) Megtűr maga mellett más képzőt: .....

54. Írja le a felsorolt morfématulajdonságok mellé, hogy melyek jellemzőek a képzőkre, a jelekre és/vagy a ragokra!

a) A szemantikai kapcsolat a tő és a szóalak között transzparens, átlátható. .....

b) A szófaj-kategória minden eleméhez hozzátehető. .....

c) Megváltoztathatja a szintaktikai környezetet. .....

d) Csak egy lehet belőle egy szóalakon belül. .....

e) Egy szóosztály töveire korlátozódik megjelenése. .....

f) Morfológiailag jelöl szintaktikai viszonyokat, és az egyeztetésben is fontos szerepe van. .....

g) Grammatikai jelentést hordoz. .....

h) Hiánya esetén Ø morfémát veszünk fel. .....

I) Jellemzően állhat utána jel és rag is. .....

j) Szófajváltást okozhat. .....

55. Írjon két olyan szóalakot, amelyben minden szóelemfajta csak egyszer van képviselve! Az elsőben szabályos, a másodikban kivételes legyen a morfémák kapcsolódási rendje! A kivételességet magyarázza meg!

a) szabályos: .....

b) kivételes: ....., mert: .....

56. Mutassa be a főnév morfémaszerkezetét a kötelező és a lehetséges morfémák felsorolásával! A lehetséges morfémákat tegye zárójelbe!

.....

.....

57. Írjon példát a következő szerkezetű szóalakokra:

a) tő + képző + tő + képző: .....

b) tő + tő + tő: .....

c) tő + jel + képző: .....

d) tő + tő + rag + képző: .....

e) jel + tő + tő + képző + jel: .....

58. Állapítsa meg, hogy az alábbi állítások közül melyik igaz és melyik hamis! A hamis állításokat cáfolja meg egy példával és rövid magyarázattal! Az igaz állításokhoz írjon példát! Pl. Egy szóalakban csupán egyetlen képzőmorféma jelenhet meg. Az állítás hamis, mert: pl. *ház-as-ság*.

a) A lexéma kizárólag jelkombináció lehet. Az állítás ....., mert .....

b) A passzív tövek soha nem szótári tövek. Az állítás ....., mert .....

c) Az egyalakú igei tövek mind mássalhangzóra végződnek. Az állítás ....., mert .....

d) A mássalhangzóra végződő igei tövek mind egyalakúak. Az állítás ....., mert .....

e) A névmási tövek egyalakúak. Az állítás ....., mert .....

.....

f) Hangzóhiány csak a tőmorfémában jelentkezhet. Az állítás ....., mert .....

g) A képző nem befolyásolja a szó bővítési lehetőségeit. Az állítás ....., mert .....

h) A jel nem okoz szófajváltást. Az állítás ....., mert .....

.....

i) A ható ige képzője jelszerű. Az állítás ....., mert .....

.....

j) A jelek az igealakok kötelező morfémái. Az állítás ....., mert .....

.....

59. A *szekrényében* szóalak morfémái közül az egyik kétféle funkciójúnak is felfogható.

a) Melyik ez a morféma? .....

b) Milyen funkciókról van szó? .....

60. Írjon példát az alábbiakra!

a) ragszerű képző: .....

b) relatív tő: .....

c) szintaktikai képző: .....

d) véghangzóhiányos alakkal is rendelkező képző: .....

e) hangzóhiányos változattal is rendelkező képző: .....

f) képzőszerű jel: .....

g) képzőszerű rag: .....

h) kötött tő: .....

i) passzív tő: .....

j) automatikus képző: .....

k) szófajjelölő képző (a származékszóban aláhúzva): .....

l) prefixum: .....

61. Írjon példát a következő fogalmakra!

a) jelszerű képző: .....

b) foglalkozásnév-képző: .....

c) zéró morféma: .....

d) prefixum: .....

e) kezdő mássalhangzó meglétében/hiányában eltérő képzőváltozat: .....

.....

f) analitikus szerkezetű igealak: .....

g) szenvedő igeképző: .....

h) potenciálisan szabad tő: .....

62. Írjon példát a következő fogalmakra!

a) mértéknévképző: .....

b) egyalakú toldalékmorféma: .....

c) viszonyjelentésű szótő: .....

d) modális jelentésű szótő: .....

e) cselekvő ige képzője: .....

f) szükségszerűen szabad tő: .....

g) személyrag: .....

h) heterogén többesjel: .....

63. Írjon példát az alábbiakra!

a) morfémainvariánsra és variánsaira: .....

b) többes számot jelentő toldalékra, mely nem a *-k*: .....

c) szófajtartó képzőre: .....

d) módjel nélküli felszólító módú igére: .....

e) modális jelentésű toldalékra: .....

f) nem szótári tőre: .....

g) szinonim képzőkre: .....

h) szabálytalan morfémasorrendre: .....

i) szóalakzáró képzőre: .....

j) szófajkötő képzőre: .....

64. A táblázat megfelelő rovataiban jelezze példával, hogy a felsorolt toldalékfajták közül a mai magyar nyelvben melyik járulhat, – jellel, hogy melyik nem járulhat a saját szófaji értékükben használt alábbi szófajokhoz! A ritkán előforduló esetek példáit zárójelesen adja meg!

	Képző	Személyjel	Viszonyrag	Többesjel
Főnév				
Melléknévi igenév				
Határozószó				
Határozói igenév				

65. A megadott szó megfelelő tövének felhasználásával szerkessze meg a kívánt szóalakot!

a) tesz + a ható ige képzője + fosztóképző + elvont főnév képzője + egyes szám 3. személyű birtokos személyjel + inessivusi határozórag: .....
.....

b) hajlik + gyakorító képző + a folyamatos melléknévi igenév képzője + többesjel + tárgyrag: .....

c) hamis + 'valamilyenné tesz' jelentésű igeképző + a cselekvés eredményét jelentő főnévképző + birtokjel: .....

66. Magyarázza meg, hogy a *higgyük* és a *hagyjuk* szónak miért különbözik a helyesírása!

A *higgyük* szó felépítése:
..... szótő + ... módjel + ...
A *hagyjuk* szó felépítése:
..... szótő +..... módjel + ...

67. Írja le azokat a szóalakokat, amelyek úgy jönnek létre, hogy a megadott szavak megfelelő tövéhez a felsorolt toldalékok járulnak:

a) bújik + gyakorító képző + cselekvést jelentő (nomen actionis) főnévképző + többes 3. személyű birtokos személyjel + inessivusi határozórag: .....

b) rossz + 'valamilyennek tart' jelentési igeképző + a befejezett melléknévi igenév képzője + a névszói többesjel + dativusrag: .....
.....

c) buta + 'valamilyenné válik' jelentésű igeképző + a ható ige képzője + a feltételes mód jele + többes 3. személyű alanyi személyrag: .....
.....

68. *a)* Szerkessze meg a következő szóalakot:
víz- szótő + 'valamivel ellátott' jelentésű (nomen possessoris) képző + középfokjel + tárgyrag .....

b) Foglalja a szóalakot egy mondatba! .....
.....

c) Állapítsa meg a szóalak szófaji értékét! .....

d) Indokolja megállapítását! .....
.....
.....

69. Szerkessze meg a következő szóalakokat!

a) A *tesz* ige megfelelő töve + a ható ige képzője + elvont főnév képzője +'valamivel ellátott' jelentésű képző + a középfok jele + módhatározórag: .....

b) A *ruha* főnév megfelelő töve + 'valamivel ellát' jelentésű képző + visszaható képző + nomen actionis képző + egyes szám 3. személyű birtokos személyjel + dativusrag: .....

70. Vizsgálja meg az alábbi szóalakok morfémáit, s ennek alapján értelmezze az *-ik* szóvégződést!

a) lakik: .....
b) teszik: .....
c) szebbik: .....
d) negyedik: .....
e) kocsik: .....
f) cipőik: .....

71. Vizsgálja meg az alábbi szóalakok morfémáit, s ennek alapján értelmezze az *-ék* szóvégződést!

a) Kovácsék: .....
b) szakácsnék: .....

c) toldalék: .....
d) tanulnék: .....
e) vegyék: .....
f) szándék: .....
g) szőkék: .....
h) igyék: .....

72. Vizsgálja meg az alábbi szóalakok morfémáit, s ennek alapján értelmezze az *-i* szóvégződést!

a) kicsi: .....
b) budapesti: .....
c) percnyi: .....
d) aki: .....
e) Ági: .....
f) katonásdi: .....
g) házbeli: .....
h) alatti: .....
i) tanúi: .....
j) írni: .....
k) nézi: .....
l) ovi: .....
m) kocsi: .....

73. Vizsgálja meg az alábbi szóalakok morfémáit, s ennek alapján értelmezze a *-ve* szóvégződést!

a) szíve: .....
b) menve: .....
c) teve: .....
d) medve: .....
e) leve: .....

74. Vizsgálja meg az alábbi szóalakok morfémáit, s ennek alapján értelmezze az *-a* szóvégződést!

a) inna: .....
b) találomra: .....

c) harapja: .....
d) írva: .....
e) kalapja: .....
g) városháza: .....
h) (a vasutas) okozta (baleset): .....
i) dolgoznia: .....

75. Határozza meg pontosan a következő szavak kiemelt morfémáit! A morféma minden jellemzőjét írja le! A képzőknél a funkciót, a jelek és a ragok esetében a morféma nevét és minden grammatikai jelentését!

a) ve|nne: .....
vegy|e: .....
nyomoz|ó: .....
megír|andó: .....
marok|nyi: .....
hely|beli: .....
háború|sdi: .....
le|nni: .....
jár|da: .....
egyetem|ista: .....

b) anyja|fajta: .....
er|ezet: .....
csepered|ik: .....
(tudós) feldolgozt|a (kérdés): .....
gyarapít|s: .....
kér|je: .....
vés|d: .....
takarít|ó: .....
idős|b: .....

c) ruhá|i: .....
vékonyabb|ik: .....
szél|é|re: .....
i|dd: .....
het|ente: .....
pad|jai|ban: .....

tegy|él: .....
hajl|ong|ó: .....
szebb|ik: .....
sok|szor|i: .....

d) ajtajá|ra: .....
ház|ai: .....
igy|ál: .....
apám|é: .....
köt|öde: .....
tanít|vány: .....
akar|ván: .....
Bélá|ék: .....
bíró|ként: .....
lány|é|t: .....

e) csikor|dul: .....
boríts|uk: .....
gondol|d: .....
hat|odik: .....
hív|hat: .....
miniszter vezett|e bizottság: .....
magas|an: .....
mellett|i: .....
varrn|otok: .....
varr|ogat: .....

f) vitatkoz|ik: .....
barná|vá: .....
narancs|féle: .....
cip|ész: .....
fogy|hat: .....
halványul|ó: .....
házi|lag: .....
hozná|nak: .....
karjai|k: .....
latin|ul: .....

g) kérni|ük: .....
magasabb|ik: .....
négyláb|ú: .....
országok|é: .....
ve|dd: .....
házai|k: .....
autó|é: .....
igy|ál: .....
kinyit|tat: .....
megítél|i: .....

h) nagykép|ű: .....
olvas|tat|ik: .....
őriz|d: .....
összefesték|ez: .....
ügyes|ed|ik: .....
ügyetlen|ül: .....
zár|va: .....
fogno|tok: .....
húzód|oz|tam: .....
képez|het: .....

i) nyom|ul: .....
kertjé|be: .....
magasabb|ik: .....
Nórá|é: .....
szék|re: .....
sertés|ei: .....
szedj|él: .....
Tóth|ék: .....
tud|játok: .....

SZÓFAJTAN

76. Mi a szófajok elkülönítésének általánosan elfogadott három szempontja?

a) .....
b) .....
c) .....

77. Mik a jellemző sajátosságai az alapszófajoknak?

a) .....
b) .....
c) .....

78. Töltse ki a táblázatot az alapszófajok felsorolásával!

Helyettesítők:	**Központi alapszófajok**	**Átmenetiek:** .....

79. Mi jellemzi a viszonyszókat?

a) .....
b) .....
c) .....

80. A táblázat kitöltésével sorolja fel a viszonyszókat, s írjon minden típusra egy-egy példát is!

..... viszonyszók	..... viszonyszók

81. A) Mi jellemzi a mondatszókat?

a) .....
b) .....
c) .....

B) Sorolja fel a mondatszókat, és írjon mindegyik típus mellé 2-2 példát!

a) .....
b) .....
c) .....
d) .....

82. Mutassa be példákkal, hogy a *bántó, hirtelen, hideg, éjjel, vitéz, maga, vezette* több szófajú szó! Írjon mindegyikkel egy-egy mondatpárt, és írja a mondatok mellé, hogy milyen szófajú bennük az adott szó!

a) bántó: 1. .....
2. .....
b) hirtelen: 1. .....
2. .....

c) hideg: 1. .....
2. .....
d) éjjel: 1. .....
2. .....
e) vitéz: 1. .....
2. .....
f) maga: 1. .....
2. .....
g) vezette: 1. .....
2. .....

83. Jellemezze az átmeneti szófaj-kategóriát morfológiai és szintaktikai szempontból a főnévi igenév példáján!

a) .....
.....
b) .....
.....

84. Mi az alábbi mondatok aláhúzott szavának az aktuális szófaja? Igazolja állításait a szófajok elkülönítésének szempontjaira alapuló érvekkel!

a)
És most <u>szabadjon</u> elmondanom egy kis történetet.
Szempontok:
1. .....
2. .....
3. .....
A szófaj: .....

b)
Még egy <u>köszönömöt</u> sem mondott.

Szempontok:
1. .....
2. .....
3. .....
A szófaj: .....

85. Az **A)** csoportban állapotjelentésű szavakat soroltunk fel, a **B)** csoportban helyet jelentő szavakat. Állapítsa meg, milyen szófajúak!

A)

a) szenved: .....
b) betegeskedik: .....
c) ülve: .....
d) fáradtság: .....
e) álmos: .....
f) szomorúság: .....

B)

a) liget: .....
b) szélső: .....
c) oldalsó: .....
d) közel: .....
e) távol: .....

86. Írja be a táblázatba a különféle igenemeket a cselekvő és a cselekvés viszonya szerint! Állapítsa meg, melyik igefajta lehet tárgyas, melyik tárgyatlan, s bizonyítsa ezt a megfelelő rovatba írt példával!

Igenemek	Tárgyas	Tárgyatlan
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

87. Írja le a *fésül* alapige alábbi származékait!

a) cselekvő-ható ige: .....
b) műveltető-ható ige: .....

c) visszaható-ható ige .....
d) szenvedő-ható ige: .....

88. Magyarázza meg, miért nem nevezzük a *játszhat, énekelhet* stb. igék ható képzőjét igenemképzőnek!

.....
.....

89. A) Igazolja, hogy a cselekvő igéből – a mediálison kívül – minden igenem képezhető!

.....
.....
.....

B) Cselekvő vagy mediális a *megrezzen* ige? Igazolja állítását!

.....
.....

C) Írjon egy kölcsönös igenemű igét!

.....

D) Fogalmazza meg, miért tárgyatlan a szenvedő és a visszaható ige!

.....
.....
.....
.....

90. Válassza ki az alábbi megállapítások közül a mediális igékre jellemzőket!

a) A mediális igék mindig tranzitívak.
b) A mediális igék nem alkotnak egységes csoportot alaki szempontból.
c) A mediális igék történést, létezést, valamilyen állapotban levést vagy állapotba kerülést fejeznek ki.

d) A mediális igék legtöbbször akaratunktól független eseményt, folyamatot fejeznek ki.
e) Minden esetben kitehető melléjük az ágens (tudatos cselekvő).
f) A mediális igék felszólító módú alakjai reális felszólítást fejeznek ki.

91. Mely igenemekre jellemzők a következő meghatározások?

a) lehetnek alanytalanok vagy fakultatív alanyúak: .....
b) mindig van tárgyi vonzatuk: .....
c) kizárólag ikes igék tartoznak e csoportba: .....
d) csak képzettek lehetnek: .....
e) tárgyas és tárgyatlan igék alkotják e csoportot: .....
f) alanyuk a cselekvés objektuma (logikai tárgya): .....
g) csak tárgyas cselekvő igéből alkothatók meg: .....

92. Sorolja fel az igenemeket, majd csoportosítsa az alábbi igéket az igenemek szerint!

megbetegszik, fizet, borotválkozik, kertészkedik, átadatik, politizál, világosodik, kimondatik, futtat, felserdül, hozat, megalázkodik

	Igenemek	Példák
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

93. A) Szerkesszen 2-2 mondatot az alábbi igékkel! Az első mondatokban (a) az ige cselekvést, a másodikban pedig (b) történést fejezzen ki!
kifordul:
a) .....
b) .....

kiugrik:
a) .....
b) .....

B) Az igenemek szempontjából milyen típusúak az igék az előző feladat *a)* jelű és *b)* jelű mondataiban?
az (a) jelű mondatokban: .....
a (b) jelű mondatokban: .....

94. Mi a különbség az alábbi műveltető igei szerkezetek között?

a) János Pállal ásatja fel a kertet.
b) A tanító megdolgoztatja a gyereket.
.....
.....

95. Állapítsa meg az alábbi igék igenemét!

a) fázik: ..... *f)* épít: .....
b) elöntetik (E/3.): ..... *g)* folytat: .....
c) bedobat: ..... *h)* elhamvad: .....
d) gondolkodik: ..... *i)* elrakat: .....
e) gyönyörködtet: ..... *j)* lehull: .....

96. A *mos* ige felhasználásával mutassa be, milyen igenemű igéket hozhatunk létre cselekvő igéből!

mos (cselekvő ige) → *a)* ..... (..... ige),
→ *b)* ..... (..... ige).
→ *c)* ..... (..... ige).

97. Milyen igeneműek a következő szavak?

alszik: .....
van: .....
olvas: .....
járkál: .....
hurcol: .....
raboskodik: .....
írhat: .....
eltemettet: .....
köhög: .....
lebarnul: .....
becsukódik: .....
születik: .....

kereskedik: .....
megkívántatik: .....
mosakodik: .....
törik: .....
szenved: .....
éhezik: .....
álmodik: .....
megég: .....
betegeskedik: .....
virágzik: .....
leesik: .....
látszik: .....
elad: .....
szomorkodik: .....

gyógyíttat: .....
ás: .....
felemel: .....
hallgat: .....
elnézeget: .....
ugrándozik: .....
ácsorog: .....
meggyullad: .....
felolvastat: .....
fölszólít: .....
elgondolkodik: .....
kifecseg: .....
hazudik: .....

98. Az alábbi szöveg jó néhány olyan megállapítást tartalmaz, mely nem igaz. Húzza alá a hamis állításokat, számozza meg őket, majd a szöveg alá a számozásnak megfelelően írja le a helyes, kijavított mondatokat!

Az igenemek az igék csoportjai, melyeket az igei tranzitivitás-intranzitivitás tulajdonság alapján különböztetünk meg. Vannak cselekvő, műveltető, szenvedő, ható, visszaható és mediális igenemek. A cselekvő és a mediális igékre az jellemző, hogy tárgyasak és tárgyatlanok. A szenvedő ige mindig tárgyatlan, a műveltető és visszaható mindig tárgyas. A mediális igéket könnyű felismerni, mert ikesek. Ágensük (tudatos cselekvőjük) eszközhatározói formában jelenik meg. Az eszközhatározói ágens az ige vonzata marad akkor is, ha a mediális igét szenvedővé alakítjuk.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

99. Mely morfématípusok kötelezők, és melyek lehetségesek egy igei szóalakban? A Ø morfémákat is vegye figyelembe!

Kötelezők: .....
.....
Lehetségesek: .....
.....

100. Hogyan épül fel egy igealak? A betűkkel jelölt állítások közül válassza ki a megfelelőket, és karikázza be a betűjelüket! (A zéró morfémát most hagyja figyelmen kívül!)

1. igekötő + tő + képző + időjel
2. tő + képző + képző + időjel + módjel + személyrag
3. tő + időjel
4. tő + képző + időjel
5. tő + képző + módjel + időjel + személyrag
6. tő + képző + módjel + személyrag
7. tő + személyrag
8. igekötő + tő

a) az 1., 2. és 3. állítás hibás
b) a 3., 4. és 5. állítás hibás
c) a 4., 6. és 8. állítás hibás
d) minden állítás hibás
e) a 2. és 5. állítás hibás
f) minden állítás igaz
g) a 6., 7. és 8. állítás igaz
h) a 3. és 8. állítás hibás

101. Az igei toldalékmorfémák többféle típusa is lehet Ø morféma. Írjon példát a következőkre!

Egy igealakban
a) Ø módjel és időjel: .....
b) Ø időjel: .....
c) Ø személyrag, módjel: .....
d) Ø idő- és módjel, személyrag: .....

e) Ø módjel: .....
f) Ø személyrag: .....
g) Ø időjel, személyrag: .....

102. *a)* Melyek az ige tipikus vonzatai? Mutassa be példákkal!

.....
.....
.....

b) Írjon néhány példát tárggyal felcserélhető határozói vonzatra!

.....
.....

c) Igazolja legalább három érvvel, hogy az alany is vonzat!

.....
.....
.....

103. Szerkesszen igei alaptaggal egy olyan mondatot, amelynek vonzatstruktúrája (a) tartalmaz alanyt, és egy olyan mondatot, mely (b) nem tartalmaz alanyt!

a) .....
b) .....

104. Írjon példát igei alaptagú szószerkezetekre a következők szerint!

a) Az igei alaptagnak kötött kötelező bővítménye van: .....
b) Az igei alaptagnak kötött fakultatív bővítménye van: .....
c) Az igei alaptagnak szabad bővítménye van: .....

105. Mutasson be olyan vonzatstruktúrákat, ahol (a) az igének egyetlen kötött bővítménye sincs; az igének (b) egy, (c) két, (d) három kötött bővítménye van!

a) .....
b) .....

c) .....
d) .....

106. Válassza ki azokat az állításokat, amelyek igazak az igei szóalakra! A zéró morfémákat is vegye figyelembe!

a) Kötelező benne az idő és a mód jelölése.
b) A számot és a személyt egyetlen morféma jelöli, ez kötelező elem.
c) Lehetséges szóelem a birtokviszonyt jelölő morféma.
d) Lehet benne három testes inflexiós toldalékmorféma.
e) Kijelentő és felszólító módban az egyes szám 3. személy ragja lehet zéró.
f) A módjel még alparadigmán belül sem lehet zéró.
g) A múlt idő paradigmájában a kijelentő és a feltételes módot tudjuk kifejezni.
h) A zéró az idő, a mód és a szám-személy paradigmában funkciós rendszertag.

Igaz állítások: .....

107. Írjon egy-egy felszólító módú igealakot a következő módjelekkel!

a) *-j:* .....
b) *-jj:* .....
c) *-gy:* .....
d) *-ggy:* .....
e) jelölés nélkül: .....
f) *-s:* .....
g) *-sz:* .....
h) *-z:* .....

108. Az *adjuk* igealak kijelentő módúnak, felszólító módúnak is felfogható. Írja le morfémákra bontva – a Ø morfémát is feltüntetve – a kijelentő módú és a felszólító módú alakot!

a) a kijelentő alak morfémaszerkezete: .....
b) a felszólító alak morfémaszerkezete: .....

109. Írja be a következő táblázatba a *edz* ige megfelelő jelen idejű alakjait!

	Kijelentő mód		Felszólító mód	
	általános ragozás	határozott ragozás	általános ragozás	határozott ragozás
egyes szám 2. személy				
egyes szám 3. személy				
többes szám 1. személy				

110. Képezzen a *ment* igéből először gyakorító, majd ebből visszaható származékot, s írja le ennek a visszaható igének a következő alakjait!

	ikes ragozás	iktelen ragozás
a) feltételes mód, jelen idő, E/1.:	.....	.....
b) feltételes mód, jelen idő, E/3.:	.....	.....
c) felszólító mód, E/3.:	.....	.....

111. Határozza meg a táblázatban felsorolt igealakokat úgy, hogy tegyen X jelet a megfelelő kategória rovatába! (Ha az igealak kétféleképpen is értelmezhető, mindkét rovatba tegye a jelet!)

		tanulnák	láttam	játsszuk	vennék
Mód	kijelentő				
	feltételes				
	felszólító				
Idő	jelen				
	múlt				
	jövő				
Szám	egyes				
	többes				
Személy	1.				
	2.				
	3.				
Ragozás	általános				
	határozott				

112. Határozza meg a következő igealakokat!

a) beszélhetünk: ..... mód, ... idő, ... szám, ... személy, ... ragozás

b) elolvasnák: ..... mód, ... idő, ... szám, ... személy, ... ragozás

113. Írja az igealakok mellé, hogy az igeragozás toldalékmorfémái közül melyek szerepelnek bennük Ø fokon!

a) néztelek: .....
b) vegyétek: .....
c) moss: .....
d) ütött: .....
e) mendegél: .....

114. **A)** Állapítsa meg, melyik igemódban, milyen számban és személyben fordul elő ugyanannak az igének négy különböző alakja az alábbi szerkezeti felépítéssel:

a) igető + módjel + általános ragozás személyragja
b) igető + módjel + határozott ragozás személyragja
c) igető + módjel + Ø személyrag
d) igető + Ø módjel + személyrag

A keresett igeragozási kategória:
..... mód, ... szám,..... személy

B) Írja le a *hisz* igének a fentebbi felépítésű négy alakját! (Vegye figyelembe a Ø morfémát is!)

a) ..... *c)* .....
b) ..... *d)* .....

115. Alkossa meg az *eszik* igének a táblázatban felsorolt alakjait!

Mód, idő, szám, személy	Általános ragozás, ikes	Általános ragozás, iktelen	Határozott ragozás
Kijelentő, jelen, egyes szám 3. személy			
Feltételes, jelen, egyes szám 3. személy			
Felszólító, jelen, egyes szám 2. személy			rövid alak hosszú alak
Felszólító, jelen, egyes szám 3. személy			

116. Írjon példát a *kér* igének egy-egy olyan alakjára, amelyben a következő szuffixumok Ø fokon szerepelnek!

a) módjel, időjel, személyrag: .....
b) módjel, személyrag: .....
c) módjel, időjel: .....
d) időjel, személyrag: .....
e) csak az időjel: .....
f) csak a módjel: .....

117. Az alábbi igealakokban hol található és mit fejez ki a Ø morféma?

a) higgyük: .....
b) nézne: .....
c) vártalak: .....
d) vidd: .....
e) kapott: .....
f) járkál: .....

118. Határozza meg a következő igealakokat!

a) tanulhattátok: ..... mód, ... idő, ... szám, ... személy, ... ragozás
b) emelkedjenek: ..... mód, ... idő, ... szám, ... személy, ... ragozás

119. Bontsa le morfémákra – a Ø morfémát is feltüntetve – az alábbi igealakokat! Nevezze meg a morfémákat! (A tő után az időjel, a módjel, majd végül a személyrag következzen!)

a) nyitjátok: .....
b) kaptad: .....
c) megfognák: .....
d) takar: .....

120. Alkossa meg a *játszik* igének a táblázatban felsorolt alakjait!

Mód, idő, szám, személy	Általános ragozás, ikes	Általános ragozás, iktelen	Határozott ragozás
Kijelentő, jelen, egyes szám 3. személy			
Feltételes, jelen, egyes szám 3. személy			
Felszólító, jelen, egyes szám 2. személy			rövid alak hosszú alak
Felszólító, jelen, egyes szám 3. személy			

121. *a)* Függőleges vonalakkal bontsa morfémákra a szóalakokat!

m e r i t e k
m e r í t e k

b) Határozza meg mód, idő, szám, személy és ragozás szerint a *meritek* és a *merítek* igealakot!

meritek: .....
merítek: .....

122. Írja be a táblázatba a felsorolt igéknek azokat a toldalékos alakjait, amelyeket a *vár* ige szóalakjai mutatnak!

	Kijelentő mód	**Felszólító mód**		
	várja	***várj***	***várja***	***várd***
ás				
kiált				
hagy				
mászik				
jön				
tesz				
hisz				
játszik				
edz				
lő				

123. Írja le az *ír* igének egy-egy olyan paradigmatikus alakját, amelynek morfológiai felépítése a következő:

a) tő + időjel + Ø módjel + személyrag: .....
b) tő + Ø időjel + módjel + személyrag: .....
c) tő + Ø időjel + Ø módjel + személyrag:.....
d) tő + Ø időjel + módjel + Ø személyrag:.....
e) tő + időjel + Ø módjel + Ø személyrag:.....
f) tő + Ø időjel + Ø módjel + Ø személyrag: .....

124. Határozza meg a következő igealakok számát és személyét, majd írja be a megfelelő helyre az igealakok sorszámát! (A homonim alakokra is ügyeljen!)

1. *ennék,* 2. *ennénk,* 3. *eszed,* 4. *egyék,* 5. *egyem,* 6. *egyél,* 7. *egyétek*

E/1.	T/1.
E/2.	T/2.
E/3.	T/3.

125. *Milyen volt szeme kékje.*
Állapítsa meg, mi az aktuális szófaja az aláhúzott szónak a fenti mondatban! Bizonyítsa megállapításának helyességét!

Szempontok:
a) .....
b) .....
c) .....
A szófaj: .....

126. *Nekem te nem köszönhetsz sziával!*
Mi a fenti mondat aláhúzott szavának az aktuális szófaja? Igazolja megállapítását!

Szempontok:
a) .....
b) .....
c) .....
A szófaj: .....

127. Mutassa be a főnév morfémaszerkezetét a kötelező és a lehetséges morfémák felsorolásával! A lehetséges morfémákat tegye zárójelbe!
.....

128. Nevezze meg, és igazolja példával, aláhúzással kiemelve a főnévi szóalakban előforduló (kötelező és lehetséges) számjeleket!

.....
.....
.....

129. Tegye határozottá a mondatban szereplő főnevet legalább négyféle módon, különféle nyelvi eszközök felhasználásával!
Gyereket nevelünk.
a) .....
b) .....
c) .....
d) .....

130. Az *ember* szó felhasználásával írjon egy-egy mondatot annak igazolására, hogy a főnév minden mondatrész szerepét betöltheti!

a) alany: .....
b) állítmány: .....
c) tárgy: .....
d) határozó: .....
e) jelző: .....

131. Mutassa be példákkal, hogy a főnév milyen mondatrészek szerepét töltheti be Ø morfémásan vagy viszonyrag nélkül, illetve testes viszonyraggal! (Ahol a táblázatot nem lehet kitölteni, tegyen – jelet!)

A mondatrész megnevezése	Ø morfémás vagy viszonyrag nélküli főnév	Viszonyragos főnév
Állítmány		
Alany		
Tárgy		
Pl. ..... határozó		
..... Jelző		

132. Szerkesszen öt szóból álló mondatot, amelyben minden szó főnév! A mondatban ne legyenek se halmozott mondatrészek, se alkalmilag főnevesült melléknevek!

.....

133. *a)* Melyek a főnév tipikus bővítményei?

.....

b) Mutasson be néhány példát a főnév vonzataira! Legalább három típust említsen!

.....
.....
.....
.....

134. Írjon egy olyan főnévi alaptagú szószerkezetet, melynek bővítménye időhatározó!

.....

135. Írjon egy-egy példát a következő főnevekre!

a) tulajdonságot jelentő: .....
b) cselekvést jelentő: .....
c) melléknévi igenévből főnevesült: .....
d) köznevesült tulajdonnév: .....
e) tulajdonnévvé vált köznév: .....

136. Milyen toldalékokat kaphat a főnév? Alkosson a megadott minták alapján főnévi morfémaszerkezeteket! Ha a létrejött szó nem főnév, vagy a megadott morfémaszerkezetet nem lehet létrehozni, húzza ki a sort!

főnévi szótő +
a) a tárgy ragja: .....
b) általános többesjel: .....
c) a középfok jele: .....
d) a részeshatározó ragja: .....
e) kiemelő jel: .....
f) személyrag: .....
g) személyjel: .....
h) a múlt idő jele: .....
i) az állapothatározó ragja: .....
j) birtokjel: .....
k) heterogén többesjel: .....

137. Írjon olyan mondatokat, melyekben a főnév

a) állítmány: .....
b) alany: .....
c) tárgy: .....
d) időhatározó: .....
e) helyhatározó: .....
f) módhatározó: .....